



**Yusifov Ceyhun  
Ramiz oğlu**

i.f.d.

Azərbaycan Respublikası Vergilər  
Nazirliyi

AZ 5600. Şamaxı rayonu,  
Nağaraxana kəndi

yusifov07@mail.ru

UOT 334.726:336.22 (479.24)

## TRANSMİLLİ KÖRPORASIYALARIN İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATINA CƏLB EDİLMƏSİNDƏ VERGİ SİSTEMİNİN ROLU

səh. 57-72

### Xülasə

*Tədqiqatın məqsədi* – transmilli şirkətlərinin innovasiya fəaliyyətinin yerləşdirməsi üzrə təcrübəsinin tədqiqi və onların innovasiya mərkəzlərinin ölkəmizə cəlb edilməsinin vergitutma məsələlərinin araşdırılması.

*Tədqiqatın metodologiyası* – sistemli yanaşma və təhlil.

*Tədqiqatın nəticələri* – transmilli şirkətlərin innovasiya fəaliyyətinin ölkəmizə cəlb edilməsi üçün rəqabətqabiliyyətliliyin artırılması baxımından əsaslandırılmış təkliflər verilmişdir.

*Tədqiqatın məhdudiyyətləri* – transmilli şirkətlərdə innovativ investisiya qərarlarının qəbulu prosesinin öyrənilməsi imkanlarının məhdudluğu.

*Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti* – transmilli şirkətlərin tədqiqat və innovasiya fəaliyyətinin Azərbaycana cəlb edilməsi isqitamətində tədbirlərin hazırlanmasında elmi mənbə kimi istifadə imkanlığı.

*Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi* – transmilli şirkətlərin innovasiya fəaliyyətinin yerləşdirilməsi üzrə təcrübələri ümumiləşdirilmiş və onların milli iqtisadiyyata cəlb edilməsi məsələləri araşdırılmışdır.

**Açar sözlər:** *transmilli şirkət, innovasiya, ölkənin rəqabət qabiliyyəti.*

## 1. Giriş

Son dövrlərdə ölkəmizdə həyata keçirilən islahatlar bütün sahələrdə müsbət nəticələrin əldə olunmasına şərait yaratmışdır. Azərbaycanda makroiqtisadi sabitliyə, dayanıqlı iqtisadi artıma nail olunmuş, yoxsulluğun azaldılmasında və əhalinin sosial rifahının yüksəldilməsində ciddi uğurlar əldə olunmuşdur. Eyni zamanda, sərbəst bazar iqtisadiyyatı institutlarının yaradılması və sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, innovasiyalara əsaslanan iqtisadiyyat modelinin bərqərar olması istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır.

Hazırda əsas hədəfi çoxşaxəli, səmərəli və innovasiya yönümlü iqtisadiyyatın formalaşdırılması, əhalinin rifahının layiqli səviyyəyə çatdırılması, habelə elmin və mədəniyyətin inkişafında yeni nailiyyətlərin əldə olunması olan iqtisadi siyasət ölkəmizdə uğurla davam etdirilməkdədir.

Dünya İqtisadi Forumunun 2013-cü ildə üzrə “Qlobal rəqabətə davamlılıq hesabatında” Azərbaycanın dünyanın 144 ölkəsi arasında 39-cu yeri tutması və MDB-də ən rəqabətə davamlı iqtisadiyyata malik olması milli iqtisadiyyatımızın xarici investisiyalar üçün cəlbediciliyinin artdığını göstərir.

Müasir dövrdə beynəlxalq rəqabətin güclənməsi fonunda dövlətlərin səyləri yalnız innovasiyaların əsas mənbəyi olan elmi-tədqiqat və sınaq- konstruktor işlərinə maliyyə qoyuluşlarının və tədqiqatlarla məşğul olan qurumların, mütəxəssislərin artırılmasına deyil, həm də innovasiyaların həyata keçirilməsinin səmərəliliyini aşağı salan, biliklərin və texnologiyaların mübadiləsinə mane olan, innovativ sistemlərin fəaliyyətini çətinləşdirən sistem boşluqlarının aradan qaldırılmasına yönəldilir. Bunun üçün, müxanizmləri hər hansı konkret ölkə üçün daha səmərəli olan, həmçinin onun bütün hissələrini işləməyə məcbur edən innovasiya sistemləri yaradılır.

İnnovasiyalar əsasında inkişaf mərhələsində olan bir sıra ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, innovativ iqtisadiyyatın qurulmasında dövlətlə yanaşı, böyük istehsal potensialına, müasir menecment sisteminə və əhatəli satış şəbəkələrinə malik olan Trans Milli Korporasiyalar (TMK) da yeniliklərin yaranmasında və kommersionlaşmasında müstəsna rol oynayırlar.

İnnovasiya sistemlərinin əsas subyektləri universitetlər (*bilik yaradırlar*), dövlətlər (*bilikləri maliyyələşdirir və yaradır*), TMK-lar və onların müxtəlif ölkələrdəki filiallarıdır. Müasir TMK-lar yeni biliklərin maliyyələşdirilməsi, yaradılması və kommersionlaşdırılması sisteminin mühüm elementi hesab olunur.

Bu baxımdan, innovasiyalara əsaslanan iqtisadi sistemlərdə TMK-ların rolunun, həmçinin, TMK-ların innovasiya siyasətinin milli iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliliyinə təsirinin tədqiqi Azərbaycanda aparılmaqda olan iqtisadi siyasət çərçivəsində kifayət qədər aktual məsələ olaraq məqalənin məqsədi kimi qəbul edilmişdir.

## 2. Müasir TMK-ların innovasiya siyasətinin xüsusiyyətləri

TMK kateqoriyasına hüquqi forma və fəaliyyət sahəsindən asılı olmayaraq, iki və daha çox ölkədə struktur vahidləri olan bütün şirkətlər düşür.

İqtisadi sistemin biliklərə əsaslanan innovativ inkişaf mərhələsində uğurlu rəqabət üçün TMK-lar innovasiya siyasəti adlandırılan strategiya işləyib hazırlayır və tətbiq edirlər. TMK-ların innovasiya siyasəti əsas istehsal amili kimi qəbul olunan biliklərin əldə edilməsinə və bu amildən innovasiyaların istehsalı üçün maksimum dərəcədə səmərəli istifadəyə yönəldilmiş tədbirlər kompleksidir. TMK-ların innovasiya siyasətinin tərkib elementlərinə aşağıdakıları aid etmək olar [1]:

- innovasiyalar üçün maliyyə resursları almaq məqsədilə dövlət orqanlarında lobbicilik fəaliyyəti;
- yeni texnologiyalardan eksklüziv istifadə məqsədilə daha kiçik şirkətlərin alınması;
- yeni müstəqil şirkətlərin yaradılması;
- intellektual kapitalın təmərküzləşməsi üçün ölkənin seçilməsi;
- TMK-nın daxili kanalları ilə yeni texnologiyaların ötürülməsi;
- strateji alyansların meydana gəlməsi və s.

Bu tədbirləri bir qədər geniş nəzərdən keçirək.

Innovasiyalar üçün maliyyə resursları almaq məqsədilə dövlət orqanlarında lobbicilik fəaliyyəti. TMK-lar əsasən hərbi-sənaye kompleksi sahəsində innovasiya məhsullarının istehsalı üçün dövlət sifarişlərinin alınmasında lobbilərdən istifadə edir və yeni texnologiyaların işlənilib hazırlanmasına və kommersionlaşdırılmasına böyük həcmdə maliyyə resurslarını əldə edə bilirlər. Buna nümunə kimi Pentaqon tərəfindən həyata keçirilən 5-ci nəsil qırıcı təyyarələrin istehsalı üçün elan etdiyi tenderi göstərmək olar. Bu layihə çərçivəsində sınaq nümunələri hazırlamaq üçün ötən əsrin 90-cı illərində iki Amerika korporasiyasının - Boeing və Lockheed Martin - hər birinə 660 mln. dollar ayrılmışdı. Aparılmış çoxsaylı testlərdən sonra Lockheed Martin korporasiyası qalib elan edilmiş və həmin şirkət Pentaqondan yeni qırıcı təyyarənin hazırlanmasına və istehsalına 200 mlrd. dollar vəsait almışdır. Boeing də öz növbəsində dəyəri bir neçə milyard ABŞ dolları olan yeni raketdən müdafiə sistemi - PRO üçün müqavilə əldə etmişdir [1].

Yeni texnologiyalardan eksklüziv istifadə məqsədilə daha kiçik şirkətlərin alınması. XX əsrin 90-cı illərinin sonundan başlayaraq innovasiya məhsulu və ya prosesi ilə bazara çıxmağa hazırlaşan kiçik şirkətlərin işləyən prototip yaratdığı anda TMK-lar tərəfindən alınması praktikası geniş yayılmışdır. Bu zaman elmi tədqiqatlara və sınaq-konstruksiya işləri üçün bütün xərcləri kiçik şirkət çəkir, TMK isə öz resurslarından yalnız yeni texnologiyanın kommersionlaşdırılmasının son mərhələsi - kütləvi istehsalın təşkili üçün istifadə edir. Bu halda TMK rəsmi olaraq elmi-tədqiqat fəaliyyətinə bilavasitə qoyuluşlar həyata keçirmir, belə ki, kənar şirkətin

alınmasına sərf olunan məbləğ birləşmə və alınmalar statistikasında (*mergers and acquisitions*) nəzərə alınır və TMK-ların elmi tədqiqatlara yönəltdiyi xərclər statistikasında əks etdirilmir. Yeni texnologiyaların alınmasının bu üsulu proqram təminatı, elektron rabitə vasitələri istehsalında və informasiyanın emalında daha geniş yayılmışdır. Buna misal kimi Amerika Birləşmiş Ştatlarında dünyanın ən iri proqram təminatı istehsalçısı olan Microsoft korporasiyası tərəfindən Kaliforniyanın çox da böyük olmayan və kompüter sistemlərinin qorunmasında ixtisaslaşan XDdegrees-i alınmasını göstərmək olar. Bu şirkət iri şirkətlərin kompüter sistemləri arasından keçən informasiya axınlarının müdafiəsi üçün yeni proqram təminatı işləyib hazırlamışdır.

Yeni müstəqil innovasiya şirkətlərinin yaradılması. İri TMK-lar tez-tez ana şirkətindən rəsmən asılı olmayan tədqiqat mərkəzlərini və ya vençur bölmələrini təşkil edirlər. Bu tədbir həmin bölmələrin yaratdığı bütün yeniliklərin, o cümlədən TMK-ya lazım olmayan və ya onun fəaliyyət profilinə uyğun gəlməyən yeniliklərin də maksimum səmərə ilə istifadə olunmasına yönəlmişdir. İri TMK-ların ən məşhur innovasiya bölmələrinə nümunə olaraq ABŞ-da Lucent Technologies tərəfindən yaradılmış və telekommunikasiya sahəsində ixtisaslaşmış Bell Labs şirkətini və ABŞ-ın surətçixarma avadanlıqları sahəsində ixtisaslaşmış Xeros şirkəti tərəfindən yaradılmış Xerox Technology Venture şirkətini göstərmək olar.

İntellektual kapitalın təmərküzləşməsi üçün ölkənin seçilməsi. Daha ənənəvi yayılmış təcrübə innovasiyalı inkişafın TMK-ların baza ölkəsində cəmləşməsidir. Xarici filiallar, adətən, korporasiyaların baza ölkədə yaradılmış yeniliklərin yerli şəraitə uyğunlaşdırılmasını və texniki dəstəyi həyata keçirirlər. Bütövlükdə, belə sxemin daha geniş yayılmasının səbəbi tədqiqatların TMK-ların baza ölkəsindən kənarda aparılması ilə bağlı olan kommunikasiya və koordinasiya xərclərinin yüksəkliyi ilə yanaşı, korporativ TMK-larla onların ətrafında olan innovasiya sistemi arasında güclü sinergizmin (*synergies, sinergizm - ümumi nəticənin ayrı-ayrı effektlərin məbləğini üstələdiyi hal*) mövcudluğudur. Belə hal isə xaricdə innovasiya komplekslərinin yaradılması prosesini ləngidir. Lakin son vaxtlar innovasiya tədqiqatlarının beynəlmilləşməsi meyilləri xeyli güclənmişdir. Bir sıra şirkətlər TMK-ların artmaqda olan qloballaşması ilə birləşmiş tədqiqatlar sistemlərini formalaşdırmağa başlamışlar ki, bu prosesdə xarici filiallar və laboratoriyalar əhəmiyyətli rol oynayır. İnnovasiya proseslərinin bir sıra tədqiqatçıları qeyd olunan prosesi texnoloji innovasiyaların yeni qloballaşması kimi də təqdim edirlər. Bu prosesin əsas səbəblərinə aşağıdakılar aid olunur [2]:

- ❖ “istehsal miqyası” effektinin əhəmiyyətinin artması;
- ❖ məhsulların həyat dövrünün müddətinin azalması;
- ❖ texnologiyanın sürətlə köhnəlməsi.

İnnovasiya fəaliyyətinin ayrı-ayrı mərhələlərinin baza ölkədən qəbul edən ölkələrə ötürülməsini TMK-nın innovasiya fəaliyyətinin integrasiyası üzrə global

strategiyasının bir hissəsi kimi də baxmaq olar. Həmin prosesdə hər bir filialın daha səriştəli olduğu tədqiqat istiqaməti üzrə işlərdə ixtisaslaşması baş verir. Ayrı-ayrı filiallar arasında informasiyanın maneəsiz ötürülməsinə və tədqiqatların kompleks aparılmasına imkan verən transmilli kommunikasiyalar şəbəkəsinin və idarəetmə sistemlərinin inkişafı bu prosesin gedişatını xeyli yüngülləşdirmişdir [2].

TMK tərəfindən həyata keçirilən tədqiqatların coğrafi bölgüsünün statistikasi mənşə ölkələri üzrə pərakəndəliyi, natamamlığı və bir qədər köhnəməsi ilə səciyyələnir. Bununla belə, hətta mövcud olan məhdud məlumatlar belə, bütövlükdə beynəlmiləlləşmə dərəcəsinin artımı haqqında mülahizəni möhkəmləndirir. İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının - İƏİT innovasiya tədqiqatlarının beynəlmiləlləşdirilməsinə həsr olunmuş statistik icmallarının məlumatlarına görə, ABŞ TMK-larının filiallarının tədqiqat xərclərində payı mütəmadi olaraq artır. Bu zaman bilavasitə ABŞ-da aparılan tədqiqat xərclərinin xüsusi çəkisi tədricən aşağı düşür. Statistika görə, Qərbi Avropa TMK-ları tədqiqatlara ayrılan xərclər üzrə daha dərin beynəlmiləlləşməyə nail olmuşlar. Böyük Britaniya TMK-ları üzrə məlumatlar göstərir ki, belə xərclərin təxminən 37%-i xarici filialların üzərinə düşür. Qeyd etmək lazımdır ki, Böyük Britaniya yeganə iri ölkədir ki, burada tədqiqatların aparılmasında xarici filialların payı onların məhsul istehsalındakı payını ötüb keçir. Almaniya tədqiqat xərclərinin 17%-i və tədqiqatlarla məşğul olan mütəxəssislərin 15%-i TMK-ların xarici filiallarının payına düşür. Royal Dutch Shell (*Hollandiya və Böyük Britaniya*), Philips (*Hollandiya*), Olivetti (*İtaliya*), ABB (*İsveç və İsveçrə*), Norsk Hydro (*Norveç*) və digər Qərbi Avropa TMK-ları innovasiya tədqiqatlarına ayrılan vəsaitin 1/3 hissəsini xarici filiallarına sərf edir. Yaponiya TMK-larının tədqiqatların beynəlmiləlləşməsində payı ənənəvi olaraq aşağıdır: xarici filiallarda aparılan elmi tədqiqat xərcləri Yaponiya şirkətlərinin bu istiqamətdə ümumi xərclərin təxminən 2%-ni təşkil edir [1, 4].

Patentlər üzrə mövcud statistik məlumatlar da bütövlükdə xarici filiallarda tədqiqatların artan əhəmiyyətini təsdiq edir. Nümunə olaraq, tarixə müraciət edək və ABŞ-ın digər ölkələrdə kənarında aparılan tədqiqatların nəticələrinin qeydiyyatı və alınan patentlərin payını nəzərdən keçirək. ABŞ korporasiyalarının bu göstəricisi ötən əsrin 70-ci illərinin əvvəllərindən başlayaraq artmış və 8,6%-ə qədər yüksəlmişdir. Avropa şirkətləri üçün bu göstəricinin payının artdığı (*28,8%-dən 34,8%-ə qədər*) müşahidə olunmuşdur. Avropa TMK-ları üçün digər ölkələrlə müqayisədə filiallar üzrə daha yüksək patentləşdirmə göstəriciləri xarakterikdir [1].

Lakin qeyd etmək lazımdır ki, inkişaf etmiş ölkələrin bu göstəricisi bir-birindən fərqlənir. Xüsusilə də, yapon TMK-larının nümunəsi daha əyani görünür. Yapon şirkətlərinin ABŞ-da qeydiyyatdan keçmiş patentlərdə payı ənənəvi olaraq aşağı səviyyədə olmuşdur. Bu onunla izah edilir ki, yapon TMK-ları əvvəlki kimi innovasiya fəaliyyətini Yaponiyada həyata keçirməyə üstünlük verirlər [2, 3].

İri TMK-ların əksəriyyəti üçün onların innovasiya fəaliyyətinin beynəlmiləlləş-

ləşməsi meyili ümumidir, lakin Amerika, Avropa və Yaponiya TMK-larının istifadə etdiyi konkret strategiyalar bir-birindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Bu, təkcə iqtisadi mülahizələrlə deyil, həm ana TMK-nın baza ölkəsi tərəfindən, həm də qəbul edən ölkələr tərəfindən aparılan innovasiya siyasəti ilə izah edilir.

Avropa TMK-ları Avropa İttifaqının mövcudluğu ilə yaranan faydalardan yararlanaraq öz tədqiqat laboratoriyalarını Aİ-nin yüksək ixtisaslı kadrların cəmləşdiyi ölkəsində yerləşdirməyə üstünlük verirlər. Məsələn, ASEA (*İsveç*) ilə Brown-Boverinin (*İsveçrə*) birləşməsi nəticəsində meydana gəlmiş ABB şirkəti energetika üzrə yeni tədqiqat mərkəzini nə İsveçdə, nə də İsveçrədə deyil, müvafiq yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin çox olduğu Almaniyada yaratmışdır.

Yaponiya TMK-ları adətən daha qapalı və mühafizəkar olur ki, bu da ölkənin xarici iqtisadi strategiyasına uyğundur. Onlar praktiki olaraq, bütün tədqiqat fəaliyyətlərini Yaponiyanın ərazisində yerləşən mərkəzlərdə cəmləşdirməyə üstünlük verir, xarici laboratoriyaları isə yeniliklərin kommersiyalaşdırılmasının son mərhələlərində, hazır məhsulun və ya texnologiyaların yerli standartlara uyğunlaşdırılması, yerli bazarın xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla yenidən işlənməsi prosesinə cəlb edirlər.

Tədqiqat bölmələrinin yerləşdirilməsində Amerika korporasiyalarının istifadə etdikləri yanaşma daha pragmatikdir. Tədqiqat mərkəzi ana şirkət üçün iqtisadi cəhətdən daha əlverişli olan yerdə yerləşdirilir. ABŞ-da hazırda innovasiya fəaliyyəti üçün daha əlverişli şərait vardır: liberal qanunvericilik, innovasiya tədqiqatlarına güzəştli vergitutma, vençur kapitalının nəhəng həcmələri, yeniliklərin kommersiyalaşdırılmasının formalaşmış mexanizmləri, bütün dünyadan cəlb edilmiş yüksək ixtisaslı kadrlar və s. Lakin bir çox Amerika TMK-ları öz tədqiqat bölmələrini Avropada və Asiyanın ayrı-ayrı ölkələrində yaradarkən kənar müşahidəçiyə heç də aydın olmayan motivlərə əsaslanırlar [2, 4].

Bu cür regional fərqlər xarici tədqiqat laboratoriyalarının yaradılması yolu ilə TMK-ların innovasiya fəaliyyətinin beynəlmilləşməsinin bir neçə yolunun mövcudluğunu şərtləndirir.

### **3. TMK-ların tətbiq etdiyi tədqiqat prosesi**

Yaponiya TMK-ları adətən beş tədqiqat mərhələsindən ibarət olan sxemdən istifadə edir [2, 4].

İlk addım - texnologiya seçimi - beynəlmilləşmənin birinci mərhələsi ilə bağlıdır ki, burada yapon şirkətləri məhsulu Yaponiyada ixrac üçün istehsal edirlər. Şirkət bu mərhələdə əsas diqqətini elmi-texniki informasiyanın və məhsul haqqında informasiyanın toplanması üçün təşkilati sistemlərin inkişafına yönəldir. Həmin informasiya məhsulun Yaponiyada istehsalının təşkilində istifadə olunur. Bəzi TMK-lar müəyyən texnologiyaları toplamaq üçün öz "skautlarını" başqa ölkələrə göndərir.

Digərləri ABŞ-da və Avropada ayrı-ayrı ofislər açır ki, bunlar da yalnız texnologiyalara baxışla məşğul olurlar. Şirkətlər hər şeydən əvvəl, bu ofislərin işçi heyətinin komplektləşdirilməsində öz həmyerlilərinə güvənirlər.

İkinci mərhələyə texnologiyaların xaricdə istehsal güclərinə ötürülməsinə kömək üçün təşkilat sisteminin yaradılması daxildir. Şirkətlərin əksəriyyəti qəbul edən ölkələrdə standart nümunələr əsasında xüsusi texnologiya departamenti yaradırlar. Bir çox yapon TMK-larında texnologiya departamentləri yerli bazarlarda tələbatı ödəmək üçün məhsulların texnologiyalarının bir qədər modifikasiyası ilə məşğul olur, lakin yeni məhsul və proseslərin istehsalı Yaponiyada cəmləşmiş qalır. Başqa ölkələrdə açılmış texnologiya şöbələri adətən yaponlar tərəfindən komplektləşdirilir, bununla belə, burada yerli mühəndislər də işləyə bilər.

Elmi-tədqiqat və sınaq-konstruktor işləri ilə məşğul olan laboratoriyaların rəsmi təsis edilməsi yalnız üçüncü mərhələdə başlayır. Lakin bir çox yapon şirkətlərində xarici laboratoriyalar tədqiqat mərkəzi adlandırıldığına baxmayaraq, böyük olmayan tədqiqatlar həyata keçirir. Onların əsas fəaliyyəti tədarükçülərlə texniki kooperasiyadan və texnologiyanın istehsalına ötürülməsinə köməkdən başlayaraq, çarpaz lisenziyalaşdırmaya qədər geniş vəzifələr diapazonunu yerinə yetirməkdən ibarətdir. Yaponiyanın bir neçə tanınmış əczaçılıq şirkətinin xarici ölkələrdəki fəaliyyəti bu mərhələni əyani göstərir. Belə şirkətlərin xaricdəki elmi-tədqiqat laboratoriyaları bilavasitə tədqiqatı yerinə yetirməklə deyil, yeni məhsulun yerli tənzimləyici orqanların tələblərinə uyğun gəlməsi üçün testləşdirilməsini aparan müstəqil laboratoriyalar və ixtisaslaşdırılmış şirkətlərlə müqavilələr bağlamaqla, texnoloji meyilləri izləməklə, meydana çıxan texnologiyalar və yeni məhsullar barəsində məlumatların toplanması ilə məşğul olurlar.

Xarici elmi-tədqiqat laboratoriyaları dördüncü mərhələdə öz diqqətlərini əsasən yerli bazar üçün yeni məmulatların işlənməsinə cəmləşdirir. Beləliklə, yalnız bu mərhələdə xarici laboratoriyada yeni biliyin yaradılması üzrə, yəni TMK-ların innovasiya fəaliyyətinin beynəlmilləşməsi kimi müəyyən edilən praktiki iş başlanır.

Yaponiyanın az sayda TMK-larının nail olduğu beşinci mərhələ xarici elmi-tədqiqat mərkəzlərinin strateji vəzifəsini genişləndirir. Bu mərhələdə belə mərkəzlərin fəaliyyət sahəsi fundamental tədqiqatları da əhatə edir - laboratoriya TMK-ların təşkilat strukturunun hüdudlarında innovasiya fəaliyyəti üzrə qlobal əmək bölgüsünün tamhüquqlu üzvünə çevrilir.

Amerika və Avropa korporasiyaları xarici elmi-tədqiqat bölmələrinin yaradılmasında daha sadə sxemlərdən istifadə edirlər [1, 2].

Birinci mərhələdə “texnologiyaların ötürülməsi bölməsi” yaradılır ki, bunun çərçivəsində məhsulun və istehsal texnologiyalarının ana şirkətdən xarici ölkədə yerləşən istehsal filialına ötürülməsi həyata keçirilir. Bu mərhələdə xarici filial yalnız məhsulun təkmilləşdirilməsi və texnologiyanın yerli şəraitə adaptasiyası üzrə ayrı-ayrı funksiyaları yerinə yetirir.

İkinci mərhələ “texnologiyanın yerli bölməsi”nin yaradılması ilə xarakterizə olunur, yəni bu elə bir xarici laboratoriyadır ki, ana şirkətin fəaliyyətinin profil istiqaməti çərçivəsində yalnız yerli bazar üçün innovasiya məhsulları yaratmaqla məşğuldur.

Üçüncü mərhələdə dünya bazarları üçün yeni məhsulların yaradılmasına məsul olan xarici laboratoriya “qlobal texnologiya bölməsi” statusunu alır. Lakin ETSKİ üzrə xarici bölmənin fəaliyyət çərçivəsi əvvəlki kimi, baş şirkət tərəfindən müəyyən edilir ki, o da laboratoriyalara tədqiqatların prioritet istiqamətlərini göstərir, həmçinin onları tədqiqatlar üçün zəruri nəzəri işlərlə təchiz edir.

Xarici laboratoriyanın dördüncü inkişaf mərhələsi zəruri bilik potensialı, yüksək ixtisaslı kadrlar toplandıqca və fəaliyyət əvvəlki mərhələlərdə uğurlu olduğu halda yaranmış baza əsasında “ümumi texnologiya bölməsi”nin yaradılması ilə bağlıdır. Bu mərhələdə xarici laboratoriya müəyyən müstəqillik əldə edir, tətbiqi tədqiqatların prioritet istiqamətlərini sərbəst seçmək və ana şirkət tərəfindən dünya bazarlarında satmaq üçün istifadə olunan innovasiya məhsulları və proseslərini yaratmaq üçün zəruri fundamental tədqiqatlar həyata keçirmək imkanına malik olurlar [1, 2].

Strateji alyansların yaranması. İri TMK-lar çox vaxt innovasiya tədqiqatlarını daha səmərəli həyata keçirmək üçün strateji alyanslar yaradırlar. Sözsüz, onlar arasında müxtəlif razılışma tipləri keçmişdə də mövcud olmuşdur. Belə ki, əvvəllər olduğu kimi, dünya bazarında beynəlxalq kartellər iştirak edir, çoxsaylı qeyri-rəsmi müqavilələr bağlanır.

Lakin adıçəkilən müqavilələr əsasən bu və ya digər bazar münasibətlərinin (*təsir sahəsi, qiymət, bazar payı*) tənzimlənməsinə aiddirsə, müştərək alyansların yeni tipi başlıca olaraq innovasiya tədqiqatları ilə bağlıdır.

Strateji alyanslar müxtəlif ölkələrin sənaye şirkətləri arasında elmi-texniki kooperasiyanın elə təşkili formasıdır ki, bu zaman iştirakçı tərəflər aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir [3, 4]:

- əməkdaşlıq üçün seçdikləri sahədə yeni elmi və texnoloji biliklər əldə etmək üçün öz töhfəsini vermək və ya texnologiyalar mübadiləsini həyata keçirmək qabiliyyəti;
- bu əməkdaşlıqdan gələn bütün faydalarla bölüşmək və onun həyata keçirilməsinə nəzarət hüququndan istifadə etmək qabiliyyəti;
- tərəfdaşlardan yalnız kəskin tələbat duyduqları məhsulları almaq, tam müstəqilliklərini və azadlıqlarını qorumaq qabiliyyəti.

Strateji alyansların məqsədi bu alyansların iştirakçılarında yığılmış biliklərdən daha səmərəli istifadə hesabına innovasiyalara olan xərclərin minimuma endirilməsindən ibarətdir. Yeni məhsulların və ya proseslərin birgə öyrənilməsinin rəqabətdən əvvəlki mərhələlərində adətən qarşısına müştərək tədqiqatlar aparmağı məqsəd qoyan strateji alyanslar üstünlük təşkil edir. Daha sonrakı rəqabət mərhələlərində, həmçinin istehsal və marketinq alyansları mümkündür.



Bu gün dünyada on minlərlə ölkələrarası strateji alyans vardır. Güman edilir ki, onların dördü birindən çoxu mikroelektronika, elektron hesablama texnikası, sənaye istehsalının avtomatlaşdırılması və telekommunikasiyalar texnologiyası sahəsində layihələrin birgə həyata keçirilməsi ilə bağlıdır. Onlardan biotexnologiya və yeni materiallar sahəsində də fəal istifadə edilir. Ölkə kontekstində götürdükdə, ABŞ ilə Avropa TMK-ları arasında alyanslara daha çox rast gəlinir.

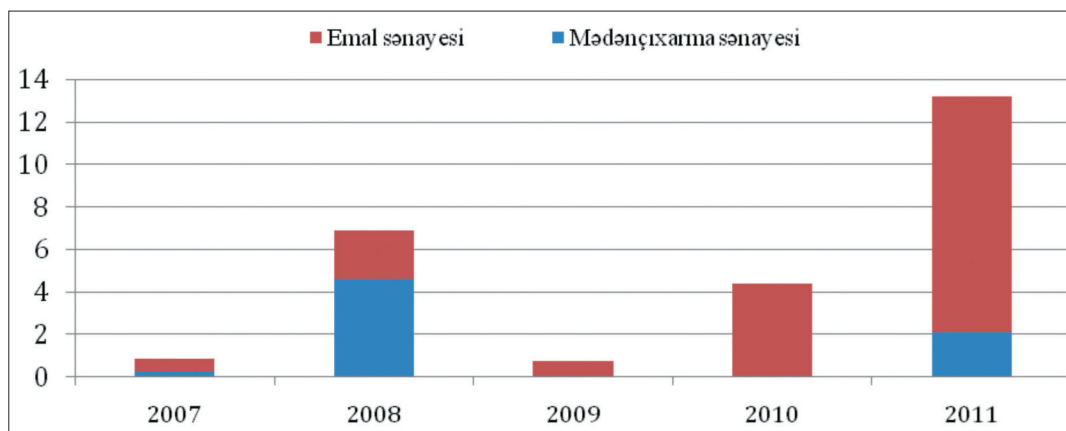
#### 4. TMK-ların innovasiya fəaliyyətinin ölkəyə cəlb edilməsinin vergitutma məsələləri

Qeyd etmək lazımdır ki, TMK-ların innovasiya fəaliyyətinin xarici ölkədə innovasiya laboratoriyalarının yaradılması ilə beynəlmilləşməsinə qəbul edən ölkələrin rəqabətqabiliyyətliliyinə böyük təsir göstərir. Sözsüz ki, TMK-lar öz tədqiqat mərkəzlərini zəif inkişaf etmiş ölkələrə köçürməyəcək.

Dünya İqtisadi Forumun (*DİF*) indeks göstəricilərinin müasir dinamikası Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün nəinki mövcud rəqabət üstünlüklərinin saxlanmasının önəmli olduğunu, həm də yeni, yüksək texnologiyalara və «biliklərin iqtisadiyyatı»na əsaslanan innovasiyalı iqtisadiyyatın tətbiqi yolu ilə daha yüksək üstünlüklərə keçmək və bununla milli iqtisadi təhlükəsizliyimizin təmini üçün mümkün olan hər şeyi etmək haqqında danışmağa imkan verir. Bununla yanaşı, *DİF*-in reytinglərinin təhlili göstərir ki, bunu yalnız uğurlu makroiqtisadi göstəricilər hesabına etmək mümkün olmayacaq. Azərbaycanın müasir iqtisadiyyatının keyfiyyətli artımı ilə hər yeni addım daha çox qüvvə tələb edir və burada ümumi rəqabətqabiliyyətliliyinə təsir edən bütün amillərin yalnız tarazlı və kompleks yaxşılaşdırılması bu uğurun zəmini ola bilər.

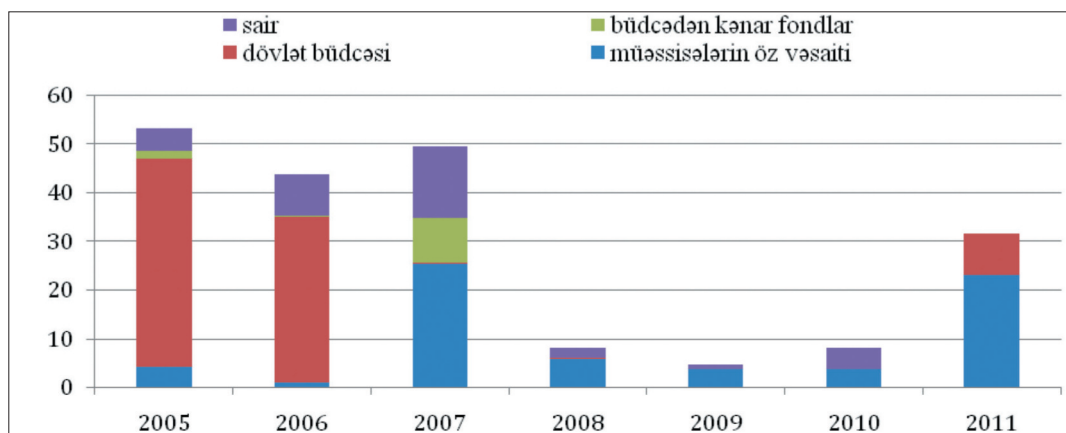
Milli iqtisadiyyatda mövcud innovasiya meyillərini qiymətləndirmək üçün son illərin statistikasına müraciət edək. Tədqiqat üçün innovativ tutumuna görə ən böyük sahə olan sənayeni qəbul edək. Şəkil 1-də Azərbaycanın sənaye sahələrində istehsal olunmuş innovasiya məhsulunun dəyərinin illər üzrə dinamikası və strukturu göstərilmişdir. İnnovasiya məhsulunun TMK-ların miqyası ilə müqayisədə çox kiçik olmasına rəğmən qeyri-neft sektorunda (*emal sənayesində*) innovasiya məhsulunun dəyərinin artmasını bu istiqamətdə aparılmaqda olan tədbirlərin kiçikmiqyaslı ilkin nəticəsi kimi qəbul etmək olar.

Şəkil 2-də Azərbaycanın sənaye müəssisələrində texnoloji innovasiyaların yaradılmasına çəkilən xərclərin mənbə üzrə strukturu və dinamikası göstərilmişdir. Göründüyü kimi, innovasiyaların yaranmasına çəkilən xərclərin miqdarında 2009-cu ilə kimi müəyyən azalma meyiləri müşahidə olunur və növbəti illərdə bu sahədə cüzi artımı görmək olar. Bu prosesdə dövlət büdcəsindən maliyyələşən innovasiya xərclərinin yüksək olması, müəssisələrin öz vəsaiti hesabına xərclərinin isə hələ də arzu olunan səviyyədə olmaması faktı xüsusən diqqəti cəlb edir. Yerli müəssisələrin



**Şəkil 1. Sənaye müəssisələrində innovasiya məhsulunun həcmi (milyon manatla)**

Mənbə: [www.azstat.gov.az](http://www.azstat.gov.az)



**Şəkil 2. Fəaliyyət növləri və maliyyə mənbələri üzrə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər (milyon manatla)**

Mənbə: [www.azstat.gov.az](http://www.azstat.gov.az)

kifayət qədər riskli hesab olunan innovasiya layihələrinə belə ehtiyatlı yanaşmasını bazarın tutumu və çevikliyi amilləri ilə yanaşı, bilik, texnologiya və digər amillər üzrə müəyyən məhdudiyətlərin mövcudluğu ilə izah etmək olar.

Aparılan təhlil ölkəmizdə innovativ inkişafa diqqətin daha da artırılmasını və müvafiq tədbirlər proqramının həyata keçirilməsinin zəruri olduğunu göstərir. Azərbaycanda aparılmaqda olan iqtisadi siyasət ölkəmizin investisiyalar üçün cəlbediciliyini xeyli artırır. İnnovasiyalar ölkənin insan kapitalının inkişaf etməsinə şərait yaratmaqla, hər hansı sahədə məhsuldarlığı artırmaqda köməkçi və qohum sahələrin də inkişafına impuls verərək daha yüksək və dayanıqlı iqtisadi artımı təmin etməklə ölkənin rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsində mühüm rol oynayır.

Müasir dövrdə innovasiyalı inkişaf qloballaşma prosesləri ilə bilavasitə bağlıdır. Qloballaşma elmi biliklərin və texnologiyaların ötürülməsi və kommersionlaşması üçün əlverişli zəmin yaradır. İnnovasiyaların yayılmasına iki səviyyədə baxmaq olar [2, 4]:

- ❖ istənilən elmi-texniki biliklərin və istehsal təcrübəsinin makrosəviyyədə ötürülməsi;
- ❖ konkret texnoloji proseslərin təkrar istehsalına aid olan elmi-texniki biliklərin və təcrübənin ötürülməsi.

İnnovasiya investisiyaları ölkənin dayanıqlı iqtisadi artımının mühüm atributu kimi qəbul olunur. Artım amillərinin fasiləsiz təkmilləşdirilməsi əsas və dövriyyə fondlarına, infrastruktur sahələrinə, bilik və qabiliyyətlərin inkişafına, o cümlədən menecmentə müvafiq kapital qoyuluşlarını nəzərdə tutur. Bu mənada investisiyalar ölkənin rəqabətqabiliyyətliliyi üçün baza amili deyil, rəqabət üstünlüklərinin yaradılması mexanizmlərindən biri kimi qəbul oluna bilər. Fikrimizcə, belə mexanizmlər rəqabətqabiliyyətlilik amilləri qədər əhəmiyyətlidir. İnnovasiyaların rəqabət üstünlüyündə rolu ölkənin inkişaf mərhələsindən asılı olaraq dəyişir. Amerikan iqtisadçısı Maykl Porter (1946) göstərirdi ki, hər bir ölkənin rəqabət strategiyası digərlərindən fərqlənir və belə fərqlənməni inkişaf mərhələlərinin və iqtisadi artımın mənbələrinin müxtəlifliyi ilə izah edirdi. İnnovasiyalar təbii ehtiyatların və insan kapitalının (*işçi qüvvəsinin defisiti, bahalıqı və ya keyfiyyətinin aşağı olması*) çatışmazlığından doğan çətinliklərin aradan qaldırılmasına kömək edir. Beynəlxalq rəqabətin kəskinləşməsi ölkənin infrastrukturuna və daha yüksək rəqabət üstünlüyünü təmin edən yüksək texnologiyalara investisiyaların əhəmiyyətini artırır [5].

Ölkəmizin investisiyalar üçün, xüsusilə yüksək texnologiyalara aid olan qoyuluşlar üçün cəlbəediciyinin artırılması mühüm vəzifələrdən biri kimi qəbul oluna bilər. Azərbaycanın yüksək texnologiyalı investisiya bazarında rəqabət strategiyası dünyada baş verən innovasiya-texnologiya və struktur dəyişikliklərinə vaxtında reaksiya verməlidir.

Məlumdur ki, ölkənin rəqabətqabiliyyətliliyi dünya iqtisadiyyatında baş verən struktur dəyişikliklərinə çevik və adekvat reaksiya və uyğunlaşma qabiliyyəti ilə müəyyən olunur [5, 6].

Yüksək texnologiyalı investisiyaların cəlb edilməsi prosesində böyük ölkələr bazarın tutumu və artım tempi kimi göstəricilərlə daha böyük üstünlüklərə malik olurlar. Lakin daxili bazarın nisbi tutumu kiçik olan ölkələr, o cümlədən Azərbaycan əlverişli investisiya və institusional mühit, keyfiyyətli infrastruktur və işçi qüvvəsi, siyasi sabitlik və iqtisadi artımı dəstəkləyən davamlı siyasətlə belə rəqabətdə uğur qazana bilərlər. Qeyd olunan nəticələr və davam etməkdə olan iqtisadi siyasət innovativ inkişaf sahəsində nəhəng imkanlara və təcrübəyə malik olan TMK-ların milli iqtisadiyyata cəlb edilməsi üçün müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Onların elmi-tədqiqat mərkəzlərinin ölkəmizdə yerləşdirilməsi bir neçə səbəbdən əlverişli ola bilər:

- ❑ innovasiyalar üzrə yeni laboratoriyaların meydana gəlməsi ilə belə fəaliyyətin intensivləşdirilməsi labüd olaraq yerli şirkətləri innovasiya prosesinə cəlb edir;
- ❑ yüksək ixtisaslı mütəxəssislər üçün yeni iş yerlərinin yaradılması ölkədən “beyin axını”ın azalmasına kömək etməklə cəmiyyətin intellektual potensialının yüksəlməsinə və təhsil sisteminin inkişafına şərait yaranır;
- ❑ yeniliklərin kommersiyalaşdırılmasında ixtisaslaşan yeni menecerlər təbəqəsi formalaşır;
- ❑ ölkəyə vençur kapitalı axınının artması zamanı yeni tədqiqatlar laboratoriyalarının hüdudlarından çıxaraq müstəqil kommersiya layihələrinə çevrilməklə ölkəyə əlavə dividendlər gətirir.

Dövlət vergilərin tənzimləyici funksiyasından istifadə etməklə iqtisadi sistemə və onun ayrı-ayrı sahələrinə stimullaşdırıcı və ya məhdudlaşdırıcı təsir göstərmək imkanına malikdir. Vergitutma ölkənin iqtisadi sistemi ilə büdcə sistemi arasında bağlayıcı həlqə rolunda iştirak edərək yaradılmış iqtisadi sərvətin - dəyərin təsərrüfat subyektləri, fiziki şəxslər və dövlət arasında yenidən bölgüsünü həyata keçirmək üçün də istifadə olunur (*verginin bölüşdürücü funksiyası*). Vergilərin iqtisadi sistemdə gedən proseslərin monitorinqi üçün ən əlverişli mexanizm olması isə (*nəzarət funksiyası*) dövlətə iqtisadi təhlükəsizlik parametrlərinin və meyarlarının qiymətləndirilməsi və proqnozlaşdırılması imkanını yaradır [7, 8].

Vergi sistemi öz-özlüyündə rəqabət üstünlüyünün resursu hesab olunur və başqa rəqabət üstünlüyü növlərinə öz təsirini göstərir. Hər bir sistemin tərkib hissələri qarşılıqlı əlaqədə və qarşılıqlı təsirdədirlər. Vergi siyasəti rəqabətqabiliyyətlilik sisteminin tərkib hissəsi kimi, makro səviyyəyə aid olaraq müxtəlif səviyyələrdə sistemin tərkib hissələri ilə qarşılıqlı təsirdə fəaliyyət göstərir [9]:

*Metasəviyyədə* ictimai həyatın təşkilinin əsas siyasi və iqtisadi formaları formalaşır, vergi siyasəti cəmiyyətə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilər. Vergi münasibətləri çərçivəsində vergi ödəyiciləri ilə dövlət arasında qarşılıqlı təsir baş verir, onların öhdəlikləri və bir-birinin qarşısında məsuliyyəti formalaşır. Belə ki, müəyyən qrup iqtisadi agentlərin vergidən yayınması dövlət tərəfindən yığımın ümumi kütləsinin saxlanması üçün vergi yükünün yüksəldilməsi, vergi inzibatçılığının gücləndirilməsi şəklində cavab tədbirlərin qəbul edilməsinə gətirir. Sonuncu, öz növbəsində, vicdanlı ödəyicilərin vəziyyətini ağırlaşdırır, bu isə onların ümumiyyətlə dövlətə və vergi ödəməyənlərə olan münasibətinə təsir etməyə bilməz. Deməli, vergi siyasətinin təsir edə biləcəyi rəqabətqabiliyyətlilik sisteminin mühüm determinantları sosial inteqrasiya və həmrəylikdir, cəmiyyətin islahatlara münasibətidir, sahibkarların statusuna ictimai rəyin yaradılması şəraiti və onların dövlətin inkişafında roludur.

Beləliklə, biz rəqabət üstünlükləri təsnifatına müraciət etsək, bu halda vergi siyasəti metasəviyyədə mədəni və global rəqabət üstünlüklərinin əmələ gəlməsinə imkan yaradır.

*Makrosəviyyədə* iqtisadi sistemin fəaliyyətinin əsas şərtləri müəyyən olunur. Vergi siyasəti makrosəviyyədə dövlət siyasətinin mühüm tərkib hissəsi olaraq, pul vəsaitlərinin vergi ödəyicilərindən dövlətə hərəkətinin parametrlərini müəyyən edir. Vergi dərəcələrinin və vergitutma səviyyəsində dəyişikliklər iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətini müəyyən edən çoxsaylı makroiqtisadi göstəricilərə (*ÜDM-in səviyyəsinə, qiymətlərin səviyyəsinə, faiz dərəcələrinə və s.*) təsir edir. Makrosəviyyədə vergi siyasətinə təsərrüfat subyektləri tərəfindən nə dərəcədə rəqabət üstünlüyünün resursu kimi baxıla biləcəyi müəyyən olunur.

*Mezosəviyyəyə* spesifik siyasət və institutlar aiddir ki, burada kollektiv fəaliyyət nəticəsində həlledici şəkildə ayrı-ayrı sahələrin məhsuldarlığına, yaxud istehsalın yerləşdirilməsinə təsir göstərən tədbirlər təyin olunur. Dövlət tərəfindən mezosiyasət tədbirləri həyata keçirilən zaman makrosəviyyə vasitələrindən istifadə edilməsi mümkündür. O cümlədən, xüsusi iqtisadi agent qruplarının maraqlarına xidmət edən müəyyən vergi alətləri mezosiyasətin bir hissəsini təşkil edir. Mezosəviyyədə vergi alətlərinin istifadəsi struktur, industrial və texnoloji siyasətlə bağlı olur. Vergi siyasəti texnoloji və innovasiya rəqabət üstünlüklərinin formalaşmasına kömək edir.

*Mikrosəviyyə* rəqabətqabiliyyətliliyin formalaşmasında iştirak edən təsərrüfat münasibətlərinin müəyyən edici səviyyəsidir. Eyni zamanda, mikrosəviyyədə rəqabətqabiliyyətliliyin şərtləri meta-, makro- və mezosəviyyədə qoyulur. Vergi siyasəti bütün müəssisələrin fəaliyyəti üçün ədalətli və bərabər şəraitin yaradılması üçün mühüm vasitələrdən biridir.

TMK-ların innovasiya fəaliyyətinin ölkəmizə cəlb edilməsi iqtisadi sistemin makrosəviyyəsinə aid olaraq müvafiq tənzimləmə tədbirlərinin həyata keçirilməsinə zərurət yaradır.

Qeyd olunanlara əsaslanaraq ölkənin rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi üçün istifadə oluna biləcək vergi sistemi amillərinə aşağıdakıları aid edə bilərik [10]:

- ⇒ ölkənin vergi sisteminin rəqabətqabiliyyətliliyi;
- ⇒ vergi qanunvericiliyinə riayət olunma səviyyəsi;
- ⇒ vergi ödəyicilərinin maarifləndirilməsi və hüquqlarının qorunması səviyyəsi;
- ⇒ vergi inzibatçılığında şəffaf və müasir standartlara cavab verən informasiya texnologiyalarından istifadə ilə həyata keçirilən metodların tətbiqi;
- ⇒ iqtisadi sistemin tənzimlənməsinə güclü təsir göstərə bilən vergi siyasətinin həyata keçirilməsi və s.

## 5. Nəticə

İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində TMK-lar innovasiya layihələrinin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan başlıca komponentlərə - vençur kapitalına, yüksək ixtisaslı kadrların, yeni ideya və tədqiqatların yerdəyişməsinə nəzarət yolu ilə innovasiyaların yaradılmasının və istehsalının coğrafiyasına güclü təsir göstərirlər.

Beləliklə, TMK-ların innovasiya siyasəti ölkələrin bu prosesdə mövqeyinə (*liderliyinə və ya geriləməsinə*) təsir göstərməklə onların rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsində mühüm rol oynayır.

İnkişaf etməkdə olan sənaye ölkəsi olan Azərbaycanda innovasiya kapitalı üçün güzəştli vergitutma, yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması, zəruri infrastrukturun inkişafına yönəldilmiş investisiya siyasəti və digər belə tənzimləmə vasitələri ilə TMK-ların innovasiya laboratoriyalarının və istehsal sahələrinin yaradılması stimullaşdırıla bilər.

TMK-ların innovasiya fəaliyyətinin milli iqtisadiyyata cəlb edilməsi ölkənin elmi-texniki potensialının genişlənməsinə, rəqabətqabiliyyətliliyinin mövcud olan amillərindən istifadənin səmərəliliyinin yüksəlməsinə, innovasiya prosesinin intensivləşməsinə və son nəticədə Azərbaycanın beynəlxalq arenada rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəlməsinə kömək edə bilər.

### Ədəbiyyat siyahısı

1. Л.Д. Градобитова, Т.М. Исаченко. (2002). Транснациональные корпорации в современных международных экономических отношениях: учеб. пособие”. Москва: АНКІЛ, 123 с. (*Qradobitova L.D. və İsaçenko T. (2002). “Müasir beynəlxalq münasibətlərdə transmilli şirkətlər: tədris vəsaiti”*. Moskva: ANKİL, 123 s.).
2. Фокин С. (2002). “Влияние транснациональных компаний на конкурентоспособность стран”. Москва: МГУ им. Ломоносова, (*Fokin S. (2002). “Transmilli şirkətlərin ölkənin rəqabətqabiliyyətinə təsiri”*. Moskva: Lomonosov adına MDU)
3. “Innovation & technology transfer”. Special edition. (2000). Published by the EC. (*İnnovasiya və Texnologiyaların ötürülməsi., Xüsusi buraxılış. (2000). Avropa Komissiyasının nəşri*).
4. Cantwell J. (1997). “The globalization of technology: what remains of the product cycle model?” “Technology, globalization and economic performance”, Cambridge University Press. (*Kantvell J. (1997). Texnologiyaların qloballaşması: məhsul dövrüyyəsi modelindən nə qalır? “Texnologiya, qloballaşma və iqtisadi məhsuldarlıq”, Kembriç Universitetinin nəşri*).
5. Портер М. (2000) “Конкуренция”, Москва: “Вильямс”, 495 с. (*M.Porter. (2000). “Rəqabət”, Moskva: Vilyams, 495 s.*).
6. Райнерт Э.С. (2011). “Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными”, Москва: Изд.дом ВШЭ, 384 стр. (*Raynert E.S. (2011). “Varlı ölkələr necə varlandılar və kasıb ölkələr nə üçün kasıb qalırlar”, Moskva: VŞE nəşriyyat evi, 384 s.*).
7. Мəmmədov Ф.Ə. və başqaları. (2010). “Vergilər və vergitutma”. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, CBS Polygraphic production, 512 s.

8. “Налоговая политика в социально-экономическом развитии стран с переходной экономикой”. (2011). Под ред. Р.С.Гринберга, З.Н.Кузнецовой, Санкт-Петербург: Алетея, 2011.-392 с. (“*Keçid iqtisadiyyatlı ölkələrin sosial-iqtisadi inkişafında vergi siyasəti*”). (2011). R.S.Qrinberq və Z.N.Kuznetsovanın redaktəsi ilə, Sankt-Peterburq: Alteya, 392 səh.)
9. Yusifov C.R. (2011). “İqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi Azərbaycan Respublikası iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi amili kimi”, “Azərbaycanın vergi xəbərləri”, №12, s. 121-130.
10. Yusifov C.R. (2013). “Azərbaycanın vergi təhlükəsizliyinin milli iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliliyində rolu”, “Azərbaycanın vergi jurnalı”, №1, s. 97-108.

### Юсифов Джейхун Рамиз оглы

д.ф.э.,

Учебный Центр Министерства Налогов Азербайджанской Республики

### Роль налоговой системы в привлечении инновационной деятельности транснациональных компаний в Азербайджанскую экономику

#### Аннотация

*Цель исследования* – исследование опыта транснациональных компаний по размещению инновационной деятельности, а также рассмотрение вопросов налогообложения, связанного с привлечением в национальную экономику их инновационных центров.

*Методология исследования* – системный подход и анализ.

*Выводы исследования* – с точки зрения повышения конкурентноспособности выдвинуты обоснованные предложения по привлечению инновационной деятельности транснациональных компаний в нашу страну.

*Ограничения исследования* – ограниченность возможностей изучения процесса принятия решений крупными компаниями по инновационным инвестициям.

*Практическая значимость исследования* – возможность использования в качестве научного источника при разработках мер по привлечению инновационной деятельности крупных компаний в нашу страну.

*Оригинальность и научная новизна* – проведено обобщение опыта транснациональных компаний по размещению инновационной деятельности, а также рассмотрены вопросы привлечения их в национальную экономику.

**Ключевые слова:** транснациональные компании, инновации, конкурентоспособность страны.

**Yusifov Ceyhun Ramiz oğlu**

PhD in economics,

Training Center of the Ministry of Taxes of Azerbaijan Republic

**The role of the tax system to attract innovation activities of multinational companies  
in Azerbaijan's economy**

**Abstract**

*Purpose* – study experience of multinational companies to place innovation activities and taxes issues bringing innovative units of TNCs in the national economy.

*Design/methodology* – a systematic approach and analysis.

*Findings* – put forward reasonable proposals to raise the innovation activities of multinational companies in our country.

*Research limitations* – the lack of research opportunities decision-making processes of large companies on innovation investment.

*Practical implications* – the ability to use as a research source for the development of measures to attract innovative activities of TNCs in our country.

*Originality/value* – the generalization of the experience of multinational companies to deploy innovation.

**Keywords:** *multinational companies, innovation, competitiveness.*

**JEL Classification Codes:** E62, O23

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 05.08.13.

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 12.08.13.

Çapa qəbul olunmuşdur: 17.10.13.